

Marta Damaz*, Jolanta Gorąca-Paczuska**

Opodatkowanie dochodów małżonków i rodziny, w tym wynikających z zarządzania (dysponowania) majątkiem rodzinnym – obecny i postulowany model

Income taxation and the family. The law as it stands and as it should stand: The authors look at the taxation of family and its members in Poland. The first section defines the family in the Polish tax law. In the second section, the catalogue of income that can be generated by members of family and instruments for shaping family's situation in tax law is presented. In the next section the authors discuss how the Polish tax law is applied in practice. The article concludes with proposals relating to revision of the income taxation system. The authors argue that it is essential to introduce the definition of family that will be common to all taxes, modify the system of tax exemptions and tax reliefs, and change tax rates.

Słowa kluczowe: podatek dochodowy od osób fizycznych · opodatkowanie dochodu rodziny · podatek od spadków i darowizn · ulgi i zwolnienia podatkowe

Keywords: personal income tax · family's income taxation · inheritance and donation tax · tax reliefs and tax exemptions

* Konsultant podatkowy, doktorantka w Katedrze Prawa Finansowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; e-mail: mdamaz@poltax.pl.

** Doradca podatkowy, doktor nauk prawnych; e-mail: jola-goraca@wp.pl.

Wstęp

Jedną z głównych funkcji systemu fiskalnego państwa jest gromadzenie dochodów budżetowych. Jednocześnie zakresem zadań państwa objęte jest nie tylko gromadzenie owych dochodów, ale także ochrona wartości konstytucyjnych, w tym w szczególności rodziny. Każde obciążenie fiskalne wpływa na struk-

tury społeczne i ich kształtowanie się¹. Odpowiednio skonstruowany system danin publicznych może stanowić instrument kształtowania polityki rodzinnej w sposób zarówno sprzyjający zakładaniu nowych rodzin i ich dzietności, jak i ograniczaniu liczby urodzeń².

Z treści preambuły oraz art. 18, art. 41 ust. 2, art. 71 i art. 233 ust. 1 Konstytucji³ wynika, że rodzina znajduje się pod ochroną państwa i państwo w swej polityce społecznej i gospodarczej obowiązane jest uwzględnić dobro rodziny. Przyjęcie założenia, że podatki pełnią jedynie funkcję fiskalną, bez uwzględnienia konieczności ochrony konstytucyjnych wartości, prowadziłoby do niemożliwości realizacji celów społecznych przy wykorzystaniu instrumentów podatkowych⁴. Jak wynika z powołanych regulacji ustawy zasadniczej, rodzina stanowi chronioną wartość konstytucyjną. Wsparcie rodzin, w szczególności zaś rodzin wychowujących dzieci, stanowi natomiast jeden z celów polityki społecznej państwa⁵. Ochrona konstytucyjnej wartości przez odpowiednie kształtowanie systemu obciążeń fiskalnych sprzyja zatem realizacji celów społecznych. Państwo, na co wskazywał Trybunał Konstytucyjny, powinno kształtować swoją aktywność w sposób gwarantujący ochronę wskazanych w ustawie zasadniczej wartości, w sposób szczególny małżeństwa i rodziny⁶. Kształtowanie pozycji rodziny w systemie prawnym może odbywać się za pomocą wielu instrumentów. Ochrona dobra rodziny może się także przejawiać przez ustanowienie określonych regulacji prawnych dotyczących jej statusu w prawie podatkowym. Stąd też korelacja z regulacjami innych gałęzi prawa publicznego, w tym np. prawa podatkowego.

W niniejszym artykule zostanie przeanalizowany system opodatkowania dochodów członków rodziny, w tym wynikających z zarządzania majątkiem rodzinnym, oraz zaproponowane zostaną zmiany, zarówno w zakresie modyfikacji instytucji prawnych już istniejących, jak i wprowadzenia do ustawy rozwiązań dotychczas przez nią nieprzewidzianych. Kształtowanie rozmiarów obciążeń podatkowych nakładanych na dochody i majątek poszczególnych członków rodziny może odbywać się z wykorzystaniem różnego rodzaju mechanizmów finansowego wspierania rodziny, zarówno o charakterze podatko-

¹ Rządowa Rada Ludnościowa, *Sytuacja demograficzna Polski i założenia polityki ludnościowej w Polsce*, Raport 2004, www.stat.gov.pl [dostęp: 30 grudnia 2018 r.].

² *Chiny kończą z polityką jednego dziecka*, <http://www.newsweek.pl/swiat/polityka-jednego-dziecka-w-chinach-zakonczona-,artykuly,373096,1.html> [dostęp: 29 grudnia 2017 r.].

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.; dalej: Konstytucja.

⁴ A. Gomułowicz, *Polityka podatkowa w Polsce i przesłanki jej kształtowania*, „Monitor Podatkowy” 1996, nr 5, s. 129 i n.

⁵ [Http://www.anti-defamation.pl/reduktanews/wp-content/uploads/2017/08/Rzadowe_reformy_w_Polsce_cz_1_Reformy_spoleczne_2017_07.pdf](http://www.anti-defamation.pl/reduktanews/wp-content/uploads/2017/08/Rzadowe_reformy_w_Polsce_cz_1_Reformy_spoleczne_2017_07.pdf).

⁶ Zob. wyrok TK z 16 lipca 2007, sygn. akt SK 61/06, OTK-A ZU 2007, nr 7, poz. 77.

wym, jak i niemających takiego charakteru, np. przez przyznanie dopłat do cen usług świadczonych rodzinie, zasiłków czy stypendiów. Przedstawione rozważania ograniczą się do stosowania instrumentów podatkowych.

Dochody członków rodziny obłożone są co do zasady nie tylko podatkiem dochodowym (z uwzględnieniem różnorodności form opodatkowania) – jako podstawową daniną obciążającą efekty aktywności zawodowej i gospodarczej poszczególnych członków rodziny. Nie bez wpływu na sytuację majątkową rodziny, w związku z osiąganymi przez jej członków dochodami i dokonywaniem między nimi przesunięć majątkowych, pozostają także podatek od spadków i darowizn, podatek od czynności cywilnoprawnych, jak również podatek rolny i leśny. Zarówno podatek rolny, jak i leśny noszą w pewnym zakresie cechy podatków dochodowych, gdyż sposób ich obliczania uzależniony jest bądź to od ceny określonej ilości żyta (w podatku rolnym), bądź to od ceny określonej ilości drewna tartaczno (podatek leśny). Zatem wysokość podatku jest uzależniona od potencjalnych dochodów, jakie można by uzyskać w danym okresie, dysponując przedmiotem opodatkowania tymi podatkami⁷. Ponieważ podatki rolny i leśny jedynie pośrednio odnoszą się do potencjalnych możliwych do osiągnięcia dochodów, nie będą stanowiły przedmiotu pogłębionej analizy w dalszej części niniejszego artykułu.

Istotne z punktu widzenia podjętego tematu zagadnienia zostaną zaprezentowane według następującego porządku. W części pierwszej artykułu omówione będzie pojęcie rodziny w prawie podatkowym. Następnie sklasyfikowane zostaną rodzaje dochodów rodziny oraz instrumentów kształtowania sytuacji rodziny w prawie podatkowym. Treścią kolejnej części niniejszego opracowania będzie omówienie zastosowania wyżej wymienionych instytucji w polskim systemie prawa podatkowego. W podsumowaniu zostaną przedstawione propozycje zmian, po pierwsze, w zakresie modyfikacji pojęcia rodziny w prawie podatkowym, po drugie, nowych konstrukcji dotyczących opodatkowania dochodów i majątku członków rodziny, które sprzyjałyby ochronie konstytucyjnej wartości, jaką stanowi dobro rodziny, a także poprawie jej sytuacji materialnej.

Pojęcie rodziny w polskim prawie podatkowym

W polskim prawie podatkowym nie wypracowano dotąd jednej, wspólnej wszystkim podatkom definicji rodziny, co byłoby istotne, jeżeli ma się na względzie budowanie spójnych mechanizmów podatkowych, mających na celu ochronę rodziny. Stworzenie jednego, właściwego dla prawa podatkowego pojęcia rodziny znajduje uzasadnienie, chociażby ze względu na występowanie

⁷ J. Kulicki, *Otoczenie fiskalne rodziny w Polsce*, seria „Analizy BAS” nr 11, 2011, s. 21, <http://www.bas.sejm.gov.pl/analizy.php>.

w obowiązujących normach prawa uregulowanych w Ordynacji podatkowej⁸, jak i poszczególnych ustawach podatkowych braku symetrii między ustaleniem zakresu osób uznawanych za członków rodziny w kontekście odpowiedzialności osób trzecich za zobowiązania podatkowe oraz w kontekście korzystania z preferencji podatkowych na gruncie ustaw regulujących poszczególne podatki. Zakres podmiotowy osób zaliczanych do katalogu osób trzecich obejmuje bowiem osobę pozostającą z podatnikiem w faktycznym pożyciu, podczas gdy taki podmiot nie jest uprawniony przykładowo do wspólnego rozliczenia z podatnikiem jak np. małżonek. Należy mieć także na względzie, że rolą definicji legalnej jest zwiększenie precyzji i komunikatywności tekstu prawnego. Konieczność taka zachodzi w szczególności wówczas, jeśli zostanie stwierdzona nieostrość nazwy, z czym niewątpliwie mamy do czynienia w odniesieniu do pojęcia rodziny. Zdaniem autorki niniejszego artykułu odmienne rozumienie pojęcia rodziny na gruncie poszczególnych ustaw podatkowych, w tym także w ramach jednej ustawy, nie sprzyja tworzeniu spójnych konstrukcji opodatkowania członków rodziny.

W obecnym stanie prawnym, w poszczególnych aktach prawnych ustawodawca w sposób zróżnicowany określa krąg podmiotów powiązanych prawnie bądź biologicznie w określonym stopniu bliskości, wskazując na konieczność stosowania wobec tych osób szczególnych uregulowań w zakresie podatków. Może dotyczyć to zarówno zwiększonych preferencji podatkowych, jak i obciążeń, np. ponoszenia pod pewnymi warunkami odpowiedzialności za zaległości podatkowe członka rodziny. W prawie podatkowym stosuje się definicje zakresowe rodziny, wyznaczające krąg osób bliskich do niej zaliczanych.

Na gruncie Ordynacji podatkowej za członków rodziny podatnika w świetle art. 111 § 3 i 4 uważa się zstępnych, wstępnych, rodzeństwo, małżonków zstępnych, osobę pozostającą w stosunku przysposobienia oraz pozostającą z podatnikiem w faktycznym pożyciu, a także małżonków, którzy zawarli umowę o ograniczeniu lub wyłączeniu wspólności majątkowej, których wspólność majątkowa została zniesiona przez sąd, oraz małżonków pozostających w separacji. Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych również posługuje się pojęciem rodziny, jednak nie wprowadza jej definicji. Ustawodawca w tej samej ustawie posługuje się pojęciem rodziny o różnych zakresach. Z jednej strony odwołuje się bowiem do definicji rodziny, zawartej w przepisach o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych⁹. W innej jednostce redakcyjnej ustawy, na potrzeby ustalania cen rynkowych między podmiotami powiązаныmi przyjmuje z kolei jego odmienny zakres, uznając, że do kręgu rodziny

⁸ Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, t.j. Dz.U. 2017, poz. 201; dalej: Ordynacja podatkowa, o.p.

⁹ Art. 20 ust. 1 ustawy z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, t.j. Dz.U. 2016, poz. 2032, dalej: u.p.d.f.

zaliczają się małżonkowie, a także krewni i powinowaci do drugiego stopnia (art. 25 ust. 6 u.p.d.f.). Z kolei katalog osób bliskich uprawnionych do korzystania z ulgi rehabilitacyjnej obejmuje podatników, na których utrzymaniu pozostają następujące osoby niepełnosprawne: współmałżonek, dzieci własne i przysposobione, dzieci obce przyjęte na wychowanie, pasierbowie, rodzice, rodzice współmałżonka, rodzeństwo, ojczym, macocha, zięciowie i synowe (art. 26 ust. 7e u.p.d.f.). Na gruncie ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych¹⁰ do kręgu rodziny zaliczają się zaś małżonkowie, a także krewni i powinowaci do drugiego stopnia – w zakresie ustalania cen rynkowych między podmiotami powiązаныmi (art. 11 ust. 5 i 6 u.p.d.p.).

Ten sam zakres nadaje się pojęciu rodziny przy ustalaniu podstawy opodatkowania zgodnie z art. 32 ust. 2 i 3 ustawy o podatku od towarów i usług¹¹. Stosownie do postanowień art. 14 ustawy o podatku od spadków i darowizn¹² wysokość podatku ustala się w zależności od grupy podatkowej, do której zaliczony jest nabywca. O przynależności do grupy podatkowej decyduje osobisty stosunek nabywcy do osoby, od której lub po której zostały nabyte rzeczy i prawa majątkowe. Do pierwszej grupy zalicza się małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, zięcia, synową, rodzeństwo, ojczyma, macochę i teściów. Do drugiej grupy – zstępnych rodzeństwa, rodzeństwo rodziców, zstępnych i małżonków pasierbów, małżonków rodzeństwa i rodzeństwo małżonków, małżonków rodzeństwa małżonków, małżonków innych zstępnych. Za rodziców w rozumieniu ustawy uważa się również przysposabiających, a za zstępnych także przysposobionych i ich zstępnych. Trzecia grupa obejmuje pozostałych nabywców. Dodatkowo, w art. 4a u.p.s.d. wskazano grupę nabywców podlegającą, przy spełnieniu określonych ustawą warunków, całkowitemu zwolnieniu. Należą do niej małżonek, zstępni, wstępni, pasierb, rodzeństwo, ojczym i macocha. Również w zakresie opodatkowania podatkiem od czynności cywilnoprawnych ustawodawca przyznaje określone preferencje podmiotom pozostającym w bliskich relacjach. Nie tworzy jednak własnej definicji rodziny, ale posługuje się odwołaniami do postanowień ustawy o podatku od spadków i darowizn (np. art. 9 pkt 5 czy art. 9 pkt 10 lit. c u.p.s.d.).

Jak wynika z powyższego, krąg podmiotowy osób bliskich zaliczanych do rodziny kształtuje się odmiennie w zależności nie tylko od rodzaju podatku, ale także od rodzaju regulowanej instytucji prawnej, np. w podatku dochodowym od osób fizycznych ustawodawca określa krąg podmiotów kwalifikowanych do grona osób bliskich w różny sposób, w zależności od rodzaju instytucji prawnej, którą reguluje.

¹⁰ Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, t.j. Dz.U. 2017, poz. 2343; dalej: u.p.d.p.

¹¹ Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, t.j. Dz.U. 2017, poz. 1221.

¹² Ustawa z 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, t.j. Dz.U. 2017, poz. 833; dalej: u.p.s.d.

Pojęcie rodziny nie zostało zdefiniowane także w Konstytucji RP. Na gruncie konstytucyjnym jest ono ściśle związane z małżeństwem. W świetle postanowień art. 18 Konstytucji nasuwa się wniosek, że rodzinę stanowią małżonkowie i dzieci. Stąd też pojęcie to nie rozciąga się na osoby, które nie zawarły związku małżeńskiego, choć uznaje się, że staną się oni rodziną z chwilą narodzin dziecka, gdyż rodzina będzie wówczas opierać się na *macierzyństwie konkubiny i na ustalonym (...) ojcostwie konkubenta*¹³. Przy czym przyjmowane jest, że tak wąskie określenie pojęcia rodziny w Konstytucji RP nie pozwala na wyłączenie możliwości szerszego jej rozumienia w ustawach szczególnych, przez uwzględnienie dalszych relacji międzypokoleniowych opartych na więzi krwi bądź stosunku przysposobienia¹⁴.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że choć rodzina stanowi zorganizowaną jednostkę społeczną, to nie ma osobowości prawnej¹⁵. Podmiotami stosunków prawnych są poszczególni jej członkowie, a nie rodzina jako zorganizowana całość¹⁶. Istnienie jednak przewidzianych ustawą związków rodzinnych może determinować zastosowanie określonych mechanizmów preferencyjnego opodatkowania. Wśród tych związków należy wyróżnić między innymi istnienie pokrewieństwa bądź powinowactwa i jego stopień, stan cywilny, wiek czy też orzeczenie o niepełnosprawności danego podmiotu¹⁷. Ustawodawca może postanowić o preferencyjnym traktowaniu członków rodzin, pod warunkiem spełnienia przez te podmioty określonych kryteriów.

Jak wynika z powyższego, określenie zakresu podmiotowego rodziny na gruncie różnych ustaw podatkowych jest w pewnym zakresie tożsame i pokrywa się. Jednym z wyzwań, jakie stoją przed polskim systemem podatkowym w zakresie stworzenia spójnej koncepcji opodatkowania dochodów i majątku członków rodziny, jest stworzenie jednego zakresu podmiotowego jej pojmowania. Zróżnicowane zakreślanie katalogu osób bliskich (rodziny) w zakresie poszczególnych instytucji prawa podatkowego może powodować wrażenie braku konsekwencji ustawodawcy w tej kwestii i skutkować powstaniem po stronie podatników problemów praktycznych. Natomiast skonstruowanie jednego katalogu osób bliskich, o których mowa w poszczególnych instytucjach podatkowych, wpłynęłoby w sposób znaczny na uproszczenie systemu podatkowego i zwiększenie jego przejrzystości dla podatników. Wskazany katalog nie mógłby jednak mieć charakteru jednolitego, ale zasadne byłoby wprowa-

¹³ A. Grzejdziak, *Prawo do wychowania w rodzinie* [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preiser, C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 464.

¹⁴ *Ibidem*, s. 120.

¹⁵ P. Smoleń, *Pozycja rodziny w przepisach materialnej części ogólnego prawa podatkowego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2000, t. X, z. I, s. 191.

¹⁶ *Ibidem*, s. 464.

¹⁷ K. Święch, *Pozycja rodziny w polskim prawie podatkowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 73–74.

dzenie podatkowej kategoryzacji osób uznawanych za członków rodziny, co zostanie szerzej opisane dalej. Wprowadzenie owej definicji do Ordynacji podatkowej ułatwiłoby tworzenie spójnych mechanizmów opodatkowania dochodów i majątku członków rodziny przez tworzenie odniesień do tego pojęcia w poszczególnych ustawach podatkowych.

Przyjęcie określonego zakresu wskazanego pojęcia stanowiłoby także wyraźny sygnał, gdzie leży (w sensie prawnopodatkowym) granica uznania, że dwa podmioty są w świetle prawa podatkowego osobami bliskimi bądź obcymi. Pozwoliłoby też na zakreślenie stopnia więzi biologicznej i prawnej, wobec której ustawodawca decyduje się na zastosowanie najszerszych preferencji podatkowych.

Stworzenie jednej uniwersalnej definicji rodziny w prawie podatkowym wymagałoby wprowadzenia kategoryzacji jej członków (podobnie jak mamy z tym do czynienia w podatku od spadków i darowizn), z uwzględnieniem stopnia pokrewieństwa i powinowactwa. W tym zakresie można zaproponować stworzenie czterozakresowej definicji rodziny. Do pierwszej kategorii zaliczałyby się małżonków i dzieci. Do drugiej – zstępnych, wstępnych, rodzeństwo, zięcia i synową. Do trzeciej – pasierba, ojczyma, macochę i teściów, a także pozostałych poza zięciem i synową małżonków zstępnych. Natomiast do czwartej grupy można by zaliczyć zstępnych rodzeństwa, rodzeństwo rodziców, zstępnych i małżonków pasierbów, małżonków rodzeństwa i rodzeństwo małżonków, małżonków rodzeństwa małżonków, małżonków innych zstępnych. Przy czym pierwsza z grup, której członkowie zostali wskazani w art. 18 Konstytucji, korzystałaby z największych preferencji podatkowych. Im dalszy stopień pokrewieństwa i powinowactwa, tym mniejsze korzyści podatkowe znajdowałyby zastosowanie. Zdaniem autorek niniejszego artykułu pojęcie rodziny nie powinno obejmować osób, między którymi nie istnieją biologiczne bądź prawne więzi pokrewieństwa lub powinowactwa, co nie stoi jednak na przeszkodzie przyznaniu tego rodzaju podmiotom potencjalnej możliwości korzystania z określonych preferencji podatkowych. Jednakże – w odróżnieniu od osób zaliczanych do grona rodziny – mogłoby to nastąpić po spełnieniu przez te osoby dodatkowych warunków przewidzianych ustawą. Poszerzanie pojęcia rodziny o podmioty pozostające z podatnikami w faktycznym pożyciu czy osoby faktycznie sprawujące opiekę nad osobami niepełnosprawnymi byłoby nieuzasadnione z tego względu, że o ile istnienie więzi prawnej czy biologicznej między określonymi podmiotami jest stosunkowo łatwe do zweryfikowania, o tyle wykazanie określonych powiązań nieformalnych, w tym np. wspólnego pożycia i prowadzenie gospodarstwa domowego może napotykać pewne trudności. W związku z tym, przy umożliwianiu korzystania z preferencji podatkowych osobom, między którymi nie występują powiązania rodzinne w rozumieniu ustawy, konieczne byłoby wprowadzenie dodatkowych warunków umożliwiających skorzystanie z określonych preferencji, np. złoże-

nia wraz z rozliczeniem podatkowym oświadczenia o istnieniu okoliczności stanu faktycznego w postaci pozostawania we wspólnym pożyciu i prowadzenia wspólnego gospodarstwa domowego w całym okresie rozliczeniowym. Takie rozwiązanie miałyby na celu ograniczenie możliwości nadużywania prawa przez następcze powoływanie się na istnienie określonych okoliczności stanu faktycznego celem uzasadnienia zastosowania preferencji podatkowych.

Klasyfikacje przysporzeń majątkowych i instrumenty kształtowania sytuacji rodziny w prawie podatkowym

Każde obciążenie podatkowe osoby fizycznej: *wywołuje skutki prawne nie tylko bezpośrednio w jej majątku czy też dochodzie, ale także wpływa na sytuację osób z nią związanych, zwłaszcza pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym i na jej utrzymaniu*¹⁸. Katalog dochodów osiąganych przez małżonków i członków rodziny jest niezwykle szeroki i wymaga pewnego usystematyzowania. Na potrzeby niniejszego artykułu można zaproponować ich podział według dwóch kategorii.

Pierwsza związana byłaby z odpłatnym charakterem osiąganych przez podatników dochodów. Dochód odpłatny występuje, jeżeli strona, która dokonała przysporzenia, otrzymuje lub ma otrzymać w zamian korzyść majątkową stanowiącą ekwiwalent tego przysporzenia. Z kolei, o dochodzie nieodpłatnym można mówić, jeżeli takiego ekwiwalentu brak. Jak trafnie wskazuje się w doktrynie prawa podatkowego, w ślad za typowo cywilistycznym rozróżnieniem: *pewne typy czynności prawnych są ex definitione zawsze odpłatne (np. sprzedaż, najem), inne zawsze nieodpłatne (np. darowizna, życzenie), inne wreszcie – zależnie od woli stron – odpłatne albo nieodpłatne (np. pożyczka oprocentowana albo nieoprocentowana)*¹⁹.

Drugi podział determinowany byłby przez określenie istnienia bądź braku istnienia zwrotnego charakteru uzyskanych dochodów. Z uwagi na przyjęcie owego kryterium możliwy byłby zatem umowny podział dochodów na dochody definitywne oraz dochody niedefinitywne. Za pierwsze z wymienionych można by uznać takie dochody, do których zwrotu podatnik nie jest zobowiązany, jak przykładowo wynagrodzenie z tytułu świadczonej pracy czy darowizna. Z kolei za dochody majątkowe o charakterze niedefinitywnym można by uznać takie, do których zwrotu podatnik jest zobowiązany w związku z upływem określonego terminu lub ziszczeniem się określonych warunków. Jako przykład tego rodzaju dochodu należy wskazać np. pożyczkę.

Na potrzeby niniejszego artykułu konieczne jest dokonanie jeszcze jednego podziału, związanego z kategoryzacją danin ponoszonych przez małżonków

¹⁸ K. Świąch, *Pozycja rodziny*, op. cit., s. 17.

¹⁹ A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, PWN, Warszawa 1977, s. 255.

i rodzinę w związku z posiadanym majątkiem. Możemy w tym zakresie wyróżnić daniny ponoszone przez członków rodziny w związku z posiadaniem (gromadzeniem) majątku oraz daniny związane z zarządzaniem (dysponowaniem tym majątkiem). Do pierwszej z wymienionych kategorii można by zaliczyć podatek od nieruchomości, z kolei do drugiej – podatek od spadków i darowizn, podatek od czynności cywilnoprawnych, a także pośrednio podatek rolny i leśny. Podatek od nieruchomości, jako że ma charakter podatku majątkowego związanego z samym faktem posiadania majątku²⁰, a więc nie jest skorelowany z dochodem osiąganym przez członków rodziny, nie będzie przedmiotem analizy.

Zasadniczo różnice w opodatkowaniu między dochodami odpłatnymi i nieodpłatnymi wynikają z faktu uwzględnienia czynnika rodzinnego w obciążeniu fiskalnym podatnika. Opodatkowanie rodzinnego majątku, ponieważ ma uwzględniać założenia polityki prorodzinnej państwa, ale również np. konstytucyjną zasadę ochrony dziedziczenia²¹, powinno być neutralne podatkowo. Charakter przysporzeń majątkowych jest zróżnicowany, jednakże przyjęcie prorodzinnej polityki podatkowej uzasadnia stosowanie preferencyjnych rozwiązań prawnych w zakresie opodatkowania dochodu i gospodarowania majątkiem rodziny, w tym dokonywania przesunięć majątkowych między członkami rodziny. Zakres stosowania tych preferencji powinien uwzględniać również możliwości ekonomiczne państwa i działać w sposób efektywny, czyli z jednej strony zapewniać rzeczywiste ukierunkowanie na ochronę interesów finansowych rodziny, a z drugiej stwarzać jak najmniejsze możliwości nadużycia tego mechanizmu.

W dalszej kolejności należy pamiętać, że tworzenie spójnej koncepcji opodatkowania dochodów i majątku członków rodziny dokonuje się z wykorzystaniem instrumentów kształtowania sytuacji tej rodziny w prawie podatkowym. W istocie sprowadzają się one do modyfikowania elementów konstrukcyjnych poszczególnych podatków w sposób wyjątkowy, pozwalający na preferencyjne traktowanie rodziny na gruncie prawa podatkowego. Zabiegi mogą dotyczyć przedmiotu podatku, podmiotu podatku, podstawy opodatkowania czy stawki podatku.

Instrumentem umożliwiającym kształtowanie zakresu przedmiotowego bądź podmiotowego podatku jest **wyłączenie podatkowe**. Jego istotę stanowi

²⁰ L. Etel, *Reforma opodatkowania nieruchomości w Polsce*, Temida 2, Białystok 1998, s. 13.

²¹ W myśl art. 21 ust. 1 Konstytucji: *Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia. Jak wynika z wyroku TK z 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2: zagwarantowanie ochrony własności jest konstytucyjną powinnością państwa, przy czym powinność ta urzeczywistniana jest zarówno przez działania o charakterze prawodawczym (ukształtowanie podstawowych instytucji prawnych konkretyzujących treść własności, określenie środków ochrony własności), jak i faktyczne czynności organów państwa, mające za przedmiot dobra stanowiące własność jakiejś osoby.*

nieobjęcie określonych sytuacji lub podmiotów przez regulacje danej ustawy podatkowej. Zabiegiem stosowanym w odniesieniu do zakresu podmiotowego czy przedmiotowego podatku są **zwolnienia podatkowe**²². Zwolnienia podatkowe mogą mieć charakter podmiotowy, przedmiotowy oraz mieszany. Z kolei formą weryfikacji podstawy opodatkowania przez wyłączenie z niej określonych zakresów, jej wysokości bądź też odpowiedniej części jest **minimum podatkowe**²³.

W odniesieniu do podstawy opodatkowania można zastosować także **kumulację podatkową o charakterze podmiotowym**. Jest to instytucja stanowiąca wyjątek od zasady indywidualnego opodatkowania. Polega ona na sumowaniu podstaw opodatkowania więcej niż jednego podatnika i łącznym ich opodatkowaniu²⁴. Preferencyjne opodatkowanie może być także rezultatem zastosowania **ulgi podatkowej**, polegającej na redukcji obciążenia przez obniżenie podstawy opodatkowania (odliczenie od podstawy opodatkowania kwoty wskazanej przez ustawodawcę), stawki podatkowej bądź kwoty należnego podatku. Do tego samego celu może prowadzić również odpowiednie ukształtowanie **stawek podatkowych**, np. przez zaprojektowanie powszechnie znanego mechanizmu ruchomych stawek podatkowych, ulegających zmianom wraz z modyfikacją wielkości podstawy opodatkowania, np. stawki degresywne²⁵.

Stosowanie instrumentów kształtowania sytuacji rodziny w prawie podatkowym

Zabiegi na elementach konstrukcyjnych podatku, mające na celu preferencyjne traktowanie dochodów bądź przesunięć majątkowych między osobami spokrewnionymi albo spowinowaconymi, są stosowane nie tylko w podatku dochodowego od osób fizycznych, ale także w podatku od spadków i darowizn czy podatku od czynności cywilnoprawnych. Obecnie funkcjonujące rozwiązania prawne w tym zakresie zostaną przedstawione w poniższych rozważaniach i poddane analizie, celem wskazania możliwości ich modyfikacji bądź wprowadzenia nowych rozwiązań zmierzających do stworzenia systemu opodatkowania dochodów rodziny w Polsce.

Jak wskazano wcześniej, najbardziej powszechną daniną, która w sposób istotny kształtuje sposób opodatkowania dochodów małżonków i rodziny, jest

²² W. Nykiel, *Ulgi i zwolnienia w konstrukcji prawnej podatku*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2002, s. 46.

²³ A. Huchla, *Podstawa opodatkowania jako element konstrukcji podatku [w:] Stanowienie i stosowanie prawa podatkowego. Księga jubileuszowa Profesora Ryszarda Mastalskiego*, red. W. Miemiec, Oficyna Wydawnicza Unimex, Wrocław 2009, s. 220.

²⁴ K. Kandy-Jendrośka, *Kumulacja podatkowa jako instrument polityki podatkowej państwa*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1972, nr 1, s. 52.

²⁵ K. Świąch, *Pozycja rodziny, op. cit.*, s. 64.

podatek dochodowy od osób fizycznych. Podatek ten obejmuje swoim zakresem wszelkiego rodzaju dochody, z wyjątkiem tych kategorii, które zostały wymienione w ustawie²⁶, oraz dochodów, od których na podstawie Ordynacji podatkowej zaniechano poboru podatku. Nie ulega wątpliwości, że: *władza ustawodawcza ma szeroką swobodę wyboru pomiędzy różnymi konstrukcjami zobowiązań podatkowych, w rozmaity sposób realizującymi politykę gospodarczą państwa, której konkretyzacją stanowi przejawiająca się w treści tych regulacji polityka podatkowa. Ustawodawca jest uprawniony do stanowienia prawa odpowiadającego złożonym celom politycznym i gospodarczym*²⁷. Realizację tej polityki może stanowić przyjęcie rozwiązań, które bezpośrednio wpływają na sytuację finansową rodziny, w tym zwłaszcza przez przyjęcie konstrukcji prawnych, które uwzględniają koligacje rodzinne (w postaci ulg i zwolnień podatkowych) oraz takich rozwiązań, które mimo iż nie są adresowane bezpośrednio do rodziny, to jednak w sposób istotny wpływają na jej dochody (jak kwota wolna od podatku, stawki i skala podatku).

W zakresie podatku dochodowego od osób fizycznych **wyłączenie – jako zabieg na przedmiocie opodatkowania** – dotyczy przychodów z tytułu udziału wspólnego majątku małżonków zaistniałego w wyniku ustania lub ograniczenia małżeńskiej wspólności majątkowej oraz przychodów z tytułu wyrównania dorobków po ustaniu rozdzielności majątkowej małżonków lub śmierci jednego z nich czy świadczeń na zaspokojenie potrzeb rodziny, o których mowa w art. 27 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego²⁸, objętych wspólnością majątkową małżeńską (art. 2 ust. 1 pkt 5 i 7 u.p.d.f.).

Na gruncie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych funkcjonuje także regulacja dotycząca kumulacji podatkowej o charakterze podmiotowym. Dotyczy ona małżonków (art. 6 ust. 2–3a u.p.d.f.) bądź rodziców samotnie wychowujących dzieci (art. 6 ust. 4 ustawy u.p.d.f.). Warunkami zastosowania pierwszej instytucji jest pozostawanie przez podatników przez cały rok w małżeństwie oraz istnienie między nimi przez cały rok ustroju wspólności majątkowej małżeńskiej. Małżonkowie są wówczas opodatkowani łącznie od sumy swoich dochodów, po uprzednim dokonaniu przewidzianych prawem odliczeń podatkowych. Podatek określa się na imię obojga małżonków w podwójnej wysokości podatku obliczonego od połowy łącznych dochodów małżonków. Skorzystanie z tej instytucji może nastąpić na wniosek.

Również fakultatywny charakter ma możliwość określenia w podwójnej wysokości podatku obliczonego od połowy dochodów osoby samotnie wychowującej dzieci. Wskazana instytucja znajduje zastosowanie w odniesieniu

²⁶ Zwolnione od podatku dochodowego od osób fizycznych są dochody wymienione w art. 21, art. 52, art. 52a oraz art. 52c u.p.d.f.

²⁷ Wyrok TK z 12 stycznia 1995 r., sygn. akt K 12/95, OTK 1995, nr 3, poz. 15.

²⁸ Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. 2017, poz. 682.

do dochodów rodzica lub opiekuna prawnego, będącego panną, kawalerem, wdową, wdowcem, rozwódką, rozwodnikiem albo osobą, w stosunku do której orzeczono separację lub osobą pozostającą w związku małżeńskim, jeżeli jej małżonek został pozbawiony praw rodzicielskich lub odbywa karę pozbawienia wolności, o ile rodzic ten lub opiekun w roku podatkowym samotnie wychowuje dzieci, pod warunkiem że są one małoletnie. Granica wieku dzieci przesuwa się do 25. roku życia w przypadku, gdy kontynuują one edukację i nie osiągnęły dochodów przekraczających wskazany w ustawie pułap. W odniesieniu zaś do dzieci, które otrzymują zasiłek pielęgnacyjny lub rentę socjalną, nie istnieją ograniczenia wiekowe uprawniające do preferencyjnego opodatkowania.

O ile istniejące instytucje należy ocenić pozytywnie, o tyle dla poprawy sytuacji osób wychowujących samotnie więcej niż jedno dziecko można by zaproponować wprowadzenie rozwiązania zakładającego dopuszczalność określenia w podwójnej wysokości podatku obliczonego od ilorazu wielkości dochodów osoby samotnie wychowującej dzieci, wprost proporcjonalnego do liczby wychowywanych dzieci, tak aby w przypadku jednego dziecka podatek było obliczany od połowy dochodów osoby samotnie wychowującej dzieci, w przypadku dwóch – od $\frac{1}{3}$ dochodów, w przypadku trojga i więcej – od $\frac{1}{4}$ dochodów. Analogiczne rozwiązanie można zaproponować w odniesieniu do małżonków wychowujących co najmniej troje dzieci, dając im możliwość wspólnego z dziećmi rozliczenia podatku.

Jednym z kluczowych instrumentów prawnych decydujących o wysokości obciążenia podatkowego rodziny są również **ulgi i zwolnienia podatkowe**. Ich funkcjonowanie w systemie prawnym w sposób bezpośredni odnosi się do sytuacji majątkowej podatnika i jego rodziny. Zwolnienia i ulgi podatkowe stanowią swoistą preferencję podatkową²⁹. *Każdej z tych preferencji przyświeca określona funkcja pozafiskalna – stymulacyjna, społeczna, gospodarcza – a czas i zakres danej preferencji są zwykle determinowane skutecznością realizacji złożonych uprzednio celów*³⁰. Istota zwolnień podatkowych polega na tym, że wpływają one na zmniejszenie kwalitatywnych elementów konstrukcji podatków, czyli ograniczenie zakresu podmiotowego lub przedmiotowego podatku. Ulgi natomiast oznaczają redukcję podstawy opodatkowania i stawek podatkowych³¹ (elementy kwantytatywne konstrukcji podatku) i zwykle związane są z sytuacją ekonomiczną i osobistą podatnika. Omawiane instytucje wpływają zatem bądź na zmniejszenie ciężaru opodatkowania (ulgi podatkowe), bądź na całkowite jego zniesienie (zwolnienia podatkowe). I mimo że między ulga-

²⁹ Przyjmuje się powszechnie, że preferencjami są wszelkie odstępstwa od podstawowego standardu opodatkowania; *Preferencje podatkowe w Polsce*, Ministerstwo Finansów, 2016, s. 8, www.finanse.mf.gov.pl [dostęp: 4 stycznia 2018 r.].

³⁰ *Prawo podatkowe*, red. S. Smoleń, W. Wójtowicz, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 98.

³¹ W. Nykiel, *Ulgi i zwolnienia w konstrukcji, op. cit.*, s. 14.

mi podatkowymi oraz zwolnieniami istnieją zasadnicze różnice³², to z punktu widzenia rodziny i omawianej problematyki wywołają w zasadzie jednakowy skutek – w postaci zmniejszenia ciężaru ekonomicznego zobowiązań podatkowych członków rodziny i w efekcie poprawę ich sytuacji finansowej.

Ulgi i zwolnienia podatkowe są instrumentem szeroko wykorzystywanym na gruncie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych jako element polityki prorodzinnej państwa. Tym samym rzutują na zakres i wysokość opodatkowania dochodów osób fizycznych omawianych podatkiem. Zdecydowanie najbardziej obszerny jest katalog zwolnień podatkowych uregulowany w art. 21 u.p.d.f. Wśród zwolnień można wyróżnić zarówno takie, które w sposób bezpośredni uwzględniają powiązania rodzinne, jak i takie, które odnoszą się do sytuacji podatkowej rodziny w sposób pośredni. Katalog ten nie został jednak w żaden sposób wewnętrznie uporządkowany, co w sposób istotny utrudnia stosowanie tych instrumentów. Sytuację finansową rodziny determinują zwłaszcza te zwolnienia, które możemy określić mianem socjalnych³³. Mają one o tyle istotne znaczenie, że stanowią często pochodną trudnej sytuacji materialnej rodziny³⁴. Niemniej należy zgodzić się z twierdzeniem, że zwolnienia podatkowe tylko: *w niewielkim zakresie są instrumentem podatkowej polityki rodzinnej, pomimo iż ich katalog jest stosunkowo szeroki. Wiele z nich ograniczono kwotą zwolnienia (względnie niską), która od lat nie była waloryzowana, co świadczy o ukrytej w ten sposób wyższe obciążeniu podatkowych*³⁵.

Rozmiar opodatkowania dochodów rodziny determinowany jest również przez system ulg podatkowych. Na początku rozważań dotyczących ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych należy zwrócić uwagę, że możliwe jest wyróżnienie ulg odnoszących się bezpośrednio bądź pośrednio do sytuacji członków rodziny. Przy czym do kategorii drugiej należałoby zaliczyć wszystkie ulgi, ponieważ stosowanie preferencji podatkowej wobec jednego z członków rodziny wpływa na wysokość dochodu pozostającego do dyspozycji członków rodziny³⁶. Biorąc pod uwagę powyższe, analizą zostaną objęte ulgi odnoszące się w sposób bezpośredni do sytuacji rodziny, a zatem warunkowane istnie-

³² Więcej na temat różnic między ulgami systemowymi a ulgami w zapłacie podatku [w:] W. Morawski, *Ulgi i zwolnienia w prawie podatkowym*, ODDK, Gdańsk 2003, s. 46–49; W. Nykiel, *Ulgi i zwolnienia*, *op. cit.*

³³ Jednym z takich zwolnień będzie uregulowane w art. 21 ust. 1 pkt 127 u.p.d.f. zwolnienie z opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych alimentów na rzecz dzieci, które nie ukończyły 25. roku życia, oraz dzieci bez względu na wiek, które otrzymują zasiłek (dodatek) pielęgnacyjny lub rentę socjalną, oraz alimenty otrzymane na podstawie wyroku sądu lub ugody sądowej, do wysokości nieprzekraczającej miesięcznie 700 zł.

³⁴ Przykładowo zwolnienie świadczeń otrzymywanych z pomocy społecznej, świadczeń rodzinnych itp.

³⁵ K. Świąch, *Pozycja rodziny*, *op. cit.*, s. 124.

³⁶ *Ibidem*, s. 176.

niem określonych powiązań biologicznych bądź prawnych między jej członkami oraz zaistnieniem przewidzianych przez ustawodawcę okoliczności³⁷.

Zasługującym na uwagę klasycznym przykładem ulgi systemowej, która w sposób bezpośredni nawiązuje do opodatkowania rodziny, jest uregulowana w art. 26 ust. 1 pkt 6 u.p.d.f. ulga rehabilitacyjna. Wniosek taki można wysnuć z faktu, że podmiotem uprawnionym do korzystania z niej jest nie tylko podatnik będący osobą niepełnosprawną, ale także członek rodziny, na którego utrzymaniu taka osoba niepełnosprawna pozostaje³⁸. Do owych członków rodziny zaliczają się współmałżonek, dzieci własne i przysposobione, dzieci obce przyjęte na wychowanie, pasierbowie, rodzice, rodzice współmałżonka, rodzeństwo, ojczym, macocha, zięciowie i synowie (art. 26 ust. 7e u.p.d.f.).

W odniesieniu do zakresu podmiotowego tej ulgi kontrowersje budzi przede wszystkim pominięcie w kręgu rodziny wstępnych, w tym przede wszystkim dziadków, a także osób żyjących w nieformalnych związkach i faktycznie sprawujących opiekę nad osobami niepełnosprawnymi. W związku z powyższym należałoby postulować rozszerzenie katalogu podmiotów uprawnionych do stosowania ulgi rehabilitacyjnej poza podmioty należące do kręgu rodziny, pod warunkiem spełnienia przez nie określonych warunków, np. złożenia oświadczenia o faktycznym, trwałym sprawowaniu opieki przez określony czas, połączonym z pozostawaniem we wspólnym gospodarstwie domowym. Innym przykładem ulgi podatkowej mającej wpływ na opodatkowanie dochodów rodziny jest tzw. ulga na dzieci (art. 27f u.p.d.f.). Jest to jedyna ulga w polskim systemie podatkowym określana mianem ulgi prorodzinnej. Przysługuje ona na każde małoletnie dziecko po spełnieniu warunków określonych w ustawie i polega na zmniejszeniu kwoty samego podatku o przewidzianą przepisami wartość.

W uzasadnieniu projektu ustawy wprowadzającej tę ulgę stwierdza się, że jest ona jednym z *elementów polityki prorodzinnej, który przez system podatkowy ma za zadanie wsparcie rodzin z dziećmi*³⁹ i adresowana jest przede wszystkim do rodzin wielodzietnych. Jednak obecnie podnoszone są argumenty, że ulga ta trafia do podatników, dla których nie ma żadnego faktycznego znaczenia. Pogląd ten jest zasadny zwłaszcza w kontekście obowiązującego od roku 2016 programu „Rodzina 500+”⁴⁰, który polega na przyznaniu rodzicom i opiekunom do ukończenia 18. roku życia dziecka świadczenia wychowawcze-

³⁷ P. Smoleń, *Ulgi uwzględniające sytuację rodzinną podatnika*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu” 2001, nr 1, s. 133.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, druk sejmowy nr 591/VII kad., s. 4; <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=591> [dostęp: 29 grudnia 2017 r.].

⁴⁰ Wprowadzony ustawą z 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, t.j. Dz.U. 2017, poz. 1851.

go w wysokości 500 zł miesięcznie na każde drugie i kolejne dziecko, a w przypadku niskich dochodów – również na pierwsze i jedyne dziecko.

Znamienne jest przy tym, że świadczenia wychowawcze otrzymane na podstawie przepisów o pomocy państwa w wychowaniu dzieci korzystają ze zwolnienia przewidzianego w art. 21 ust. 1 pkt 8 u.p.d.f. W katalogu zwolnień mieszczą się zatem również środki przyznane z programu „Rodzina 500+”. Dochody uzyskane w ramach wskazanego programu nie wpływają na wysokość podstawy opodatkowania. Nie są również korygowane o zaliczki na podatek dochodowy. Co więcej, otrzymanych kwot nie wykazuje się w zeznaniu podatkowym, nawet jeśli stanowią one jedyne źródło utrzymania podatnika. Świadczenie ma niebagatelne znaczenie zwłaszcza dla rodzin wielodzietnych, w kontekście ustalenia kwoty wolnej od podatku. Dla standardowego modelu rodziny 2+2 (dwoje rodziców i dwoje dzieci) o dochodach przekraczających próg określony w ustawie o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (art. 5 ust. 3) otrzymane świadczenie oznacza rocznie kwotę wolną od opodatkowania w wysokości 6000 zł. Natomiast w przypadku podatnika o niskich dochodach wychowującego samotnie trójkę dzieci kwota wolna od podatku wzrasta *de facto* do poziomu 18 000 zł rocznie.

Funkcjonowanie programu „Rodzina 500+” z perspektywy opodatkowania dochodów rodziny stanowi niewątpliwie rozwiązanie o charakterze prorodzinnym. Jednak może ono budzić wątpliwości w związku z konstytucyjną zasadą równości i powszechności opodatkowania, stawia bowiem podatników mających dzieci w uprzywilejowanej pozycji. Co warte odnotowania, bycie beneficjentem świadczenia nie wpływa na możliwość równoczesnego korzystania z ulgi prorodzinnej czy też – w przypadku niskich zarobków – prawa do zwrotu niewykorzystanej (nieodliczonej od podatku) kwoty tej ulgi. Dlatego powstaje pytanie o sens dalszego funkcjonowania w systemie podatkowym ulgi prorodzinnej, skoro adresowana jest do tej samej grupy co świadczenie wypłacane z programu „Rodzina 500+” i ma w zasadzie to samo przeznaczenie. Ulga na dziecko może mieć obecnie niewielkie znaczenie jedynie dla tych podatników, którzy mają jedno dziecko i przekraczają progi dochodowe warunkujące przyznanie świadczenia w ramach programu obowiązującego od 2016 r.

Oddziaływanie czynnika rodzinnego na wysokość opodatkowania jest szczególnie silnie akcentowane na gruncie podatku od spadków i darowizn. Uprzywilejowany jest zwłaszcza nieodpłatny transfer składników majątkowych między najbliższymi członkami rodziny. Choć katalog wyłączeń i zwolnień podatkowych przewidzianych na gruncie ustawy o podatku od spadków i darowizn jest szeroki (art. 3 i 4 u.p.s.d.), to szczególne znaczenie z punktu widzenia transferu majątku rodzinnego ma przede wszystkim zwolnienie podmiotowe przewidziane w art. 4a u.p.s.d., na mocy którego zwalnia się od podatku nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych przez podmioty literalnie wskazane w tym przepisie, tj. małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba,

rodzeństwo, ojczyma i macochę, o ile spełnią oni określone warunki formalne⁴¹. W tym zakresie przede wszystkim na uwagę zasługuje fakt, że zwolnienie to (w odróżnieniu od zwolnień podatkowych przewidzianych na gruncie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych) w żadnej mierze nie jest limitowane kwotowo, co minimalizuje efektywność opodatkowania⁴², ale z drugiej strony skutecznie wpływa na realizację założeń polityki prorodzinnej państwa, uwzględniających postulat neutralizacji opodatkowania dochodów rodziny i ochrony jej majątku.

Niemniej w opinii auterek artykułu w podatku od spadków i darowizn nie zasługuje na aprobatę rozwiązanie polegające na wyłączeniu z zakresu podmiotowego niniejszego zwolnienia teściów, zięciów i synowych (którzy przecież zaliczani są na mocy art. 14 ust. 3 pkt 1 u.p.s.d. do tzw. I grupy podatkowej, a więc członków najbliższej rodziny). Z brzmienia art. 4a u.p.s.d. wynika natomiast, że osoby te nie są objęte zakresem omawianego zwolnienia. Takie rozwiązanie stoi w sprzeczności z celami społecznymi, do których należy w szczególności ochrona rodziny, jakie winny przyświecać ustawodawcy i wywołuje w praktyce znaczne dolegliwości. Tym samym zasadne jest postulowanie rozszerzenia zakresu podmiotowego owego zwolnienia o wskazane wyżej podmioty.

Jako że uwzględnienie czynnika rodzinnego doznaje najszerszego zastosowania na gruncie podatku od spadków i darowizn, można z powodzeniem określić go mianem najbardziej prorodzinnego z podatków. Niemniej powiązania rodzinne uwzględniają jeszcze dwa zwolnienia przewidziane na gruncie podatku od czynności cywilnoprawnych⁴³, które bezpośrednio odwołują się również do postanowień ustawy o podatku od spadku i darowizn. Jak wskazuje się w literaturze, tylko te elementy podatku uwzględniają powiązania między członkami rodziny w podatku od czynności cywilnoprawnych, co: *prowadzi (...) do wniosku, że pozostałe elementy konstrukcyjne nie odzwierciedlają sytuacji osobistej (rodzinnej) osoby zobowiązanej, mimo że opodatkowane czynności stanowią nierzadko przedmiot umów między członkami rodzin*⁴⁴.

Pierwsze ze wskazanych zwolnień (art. 9 pkt 5 u.p.c.c.) ma niewielkie znaczenie praktyczne, ponieważ poważnie ograniczony został zarówno jego za-

⁴¹ Mowa tu m.in. o obowiązku dokonania zgłoszenia nabycia własności rzeczy lub praw majątkowych właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego w terminie 6 miesięcy od dnia powstania obowiązku podatkowego, a w przypadku nabycia w drodze dziedziczenia – w terminie 6 miesięcy od dnia uprawomocnienia się orzeczenia sądu stwierdzającego nabycie spadku.

⁴² P. Smoleń, *Zmiany w podatku od spadków i darowizn* [w:] *Stanowienie i stosowanie prawa podatkowego. Księga jubileuszowa Profesora Ryszarda Mastalskiego*, red. W. Miemiec, Oficyna Wydawnicza Unimex, Wrocław 2009, s. 413.

⁴³ Ustawa z 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych, t.j. Dz.U. 2017, poz. 1150; dalej u.p.c.c.

⁴⁴ K. Świąch, *Pozycja rodziny*, op. cit., s. 338–339.

kres podmiotowy, jak i przedmiotowy. Znajduje ono zastosowanie jedynie wtedy, gdy, po pierwsze, stronami umowy będą osoby zaliczone do I grupy podatkowej zgodnie z rozumieniem ustawy o podatku od spadku i darowizn oraz, po drugie, jeżeli umowa będzie dotyczyła zamiany budynku mieszkalnego lub jego części, lokali mieszkalnych stanowiących odrębną nieruchomość, spółdzielczych własnościowych praw do lokalu mieszkalnego oraz wynikających z przepisów prawa spółdzielczego: praw do domu jednorodzinnego lub praw do lokalu w małym domu mieszkalnym. Druga ze wskazanych instytucji (art. 9 pkt 10 lit. b i c u.p.c.c.) ma większe znaczenie praktyczne, bowiem zwalnia z opodatkowania podatkiem od czynności cywilnoprawnych pożyczki udzielone osobom, o których mowa w przepisach art. 4a u.p.s.d. Tym samym przedstawiony wcześniej postulat rozszerzenia kręgu podmiotów określonych w art. 4a u.p.s.d. o teściów, zięciów i synowe jest zasadny również z uwagi na zwolnienie podatkowe obowiązujące na gruncie podatku od czynności cywilnoprawnych dotyczące pożyczek udzielanych najbliższym członkom rodziny.

Jak wyżej wywiedziono, poza instrumentami w postaci ulg i zwolnień podatkowych, które uwzględniają sytuację osobistą i majątkową członków rodziny, w tym ich powiązania rodzinne, istnieją jeszcze inne rozwiązania, które w sposób pośredni wpływają na sytuację majątkową rodziny i opodatkowanie osiągniętych przez nią dochodów. Mowa tutaj przede wszystkim o **stawkach i skali** podatku oraz przede wszystkim o rażąco niskiej kwocie wolnej od podatku, przewidzianej na gruncie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych.

Zasadniczo dochody członków rodziny, w tym małżonków, podlegają opodatkowaniu według dwustopniowej skali podatkowej określonej w art. 27 ust. 1 u.p.d.f.⁴⁵. Obowiązuje w tym zakresie przyjęty przez ustawodawcę model progresywnego opodatkowania dochodów osób fizycznych. W latach 1992–2001 przedziały skali podatkowej określone w tym przepisie były corocznie waloryzowane. Później jednak zostały całkowicie zamrożone i choć z założenia rozwiązanie to miało przybrać charakter jedynie tymczasowy, stało się regułą⁴⁶. Tym samym wraz: *z dniem 1 stycznia 2004 r. ustawodawca całkowicie porzucił zamysł stworzenia jasnego mechanizmu corocznego waloryzowania przedziałów skali podatkowej*⁴⁷, co oznacza, że dzisiejsza tabela stawek podatku dochodowe-

⁴⁵ Opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych w wysokości 18% podlegają dochody osoby fizycznej osiągnięte w roku podatkowym w kwocie niższej niż 85 528 zł oraz w wysokości 15 395, 04 zł i 32% nadwyżki ponad dochód osiągnięty w danych roku podatkowym w kwocie wyższej niż 85 528 zł pomniejszone o kwotę zmniejszającą podatek.

⁴⁶ Na mocy ustawy z 12 listopada 2003 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 202, poz. 1956) uchylono przepis art. 27 ust. 5 u.p.d.f. obligujący do waloryzacji przedziałów skali podatkowej w związku ze wzrostem cen towarów i usług konsumpcyjnych

⁴⁷ A. Bartosiewicz, R. Kubacki, *PIT. Komentarz*, LEX.

go od osób fizycznych ma charakter stały i może w zasadzie obowiązywać w niezmiennym kształcie bez względu na realną wartość pieniądza⁴⁸. Zważywszy zaś na ciągły wzrost kosztów utrzymania oraz kwot wynagrodzeń, zasadny byłby powrót do uchylonego obowiązku corocznej waloryzacji przedziałów dochodu określonych w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych, który odpowiadałby dzisiejszym realiom gospodarczym i uwzględniał inflację oraz prowadził do zwiększenia obecnie obowiązujących progów dochodowych.

Podwyższenia wymaga także tzw. kwota wolna od podatku, która w obecnej wysokości nie ma realnego znaczenia dla sytuacji finansowej podatników i ich rodzin oraz nie gwarantuje zachowania jakichkolwiek standardów bytowych podatnika⁴⁹, jeżeli nie jest on uprawniony do korzystania z programu „Rodzina 500+”. Ponadto kwota ta w istocie stanowi jedynie kwotę zmniejszającą podatek, co wynika ze struktury skali podatkowej uregulowanej w art. 27 ust. 1 u.p.d.f., nie wywołuje natomiast skutku w postaci odstąpienia ustawodawcy od opodatkowania dochodów podatnika. Niezależnie od osiągniętego w danym roku podatkowym dochodu podatnik jest zobowiązany do złożenia deklaracji na potrzeby podatku dochodowego. Co prawda z dniem 1 stycznia 2017 r. wysokość kwoty wolnej została nieznacznie podniesiona⁵⁰ z obowiązujących 3091 zł do 6600 zł, jednakże podwyżka ta nie miała charakteru powszechnego, ale adresowana była jedynie do osób najmniej zarabiających, co może budzić zastrzeżenia z punktu widzenia zasad sprawiedliwości społecznej i powszechnego obowiązku ponoszenia świadczeń publicznych⁵¹.

Institucja **minimum podatkowego** nabiera natomiast realnego znaczenia z punktu widzenia realizacji polityki prorodzinnej państwa na gruncie podatku od spadków i darowizn. Zgodnie z art. 9 ust. 1 u.p.s.d.⁵² opodatkowaniu

⁴⁸ K. Koperkiewicz-Mordel, W. Nykiel, *Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych. Komentarz*, LEX.

⁴⁹ Według raportu PwC z 2016 r. kwota wolna od podatku przyjęta w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych plasowała Polskę na ostatnim miejscu wśród krajów Unii Europejskiej, które taką kwotę stosują, *Poziom podatek dochodowego w Polsce średni na tle innych krajów UE, choć kwota wolna od podatku nadal najniższa*, raport PwC, 2016, <https://www.pwc.pl/pl/media/2016/2016-04-26-poziom-podatku-dochodowego-w-polsce-sredni-na-tle-innych-krajow-ue.html> [dostęp: 4 stycznia 2018 r.].

⁵⁰ Zgodnie z art. 1 pkt 2 ustawy z 29 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1926.

⁵¹ A. Krzywoń, *Podatki i inne daniny publiczne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011, s. 81; w doktrynie prawa podatkowego prezentowane jest szeroko ogólne założenie, że na sprawiedliwość podatkową w znaczeniu nadanym przez ustawę zasadniczą składają się zasady powszechności (art. 84 Konstytucji) i równości opodatkowania (art. 32 ust. 1 w związku z art. 84 Konstytucji).

⁵² *Opodatkowaniu podlega nabycie przez nabywcę, od jednej osoby, własności rzeczy i praw majątkowych o czystej wartości przekraczającej: 1) 9637 zł – jeżeli nabywcą jest osoba*

podlega bowiem nabycie od jednej osoby własności rzeczy i praw majątkowych o czystej wartości przekraczającej kwoty wskazane w ustawie, przy czym im bliższy stopień pokrewieństwa i powinowactwa występujący między stronami nieodpłatnego transferu, tym kwota minimum podatkowego, tj. progu kwotowego niepodlegającego opodatkowaniu, jest wyższa. Oznacza to w konsekwencji, że stopień pokrewieństwa przekłada się na obniżenie obciążenia w podatku od spadków i darowizn, a obowiązek zapłaty podatku powstaje jedynie po przekroczeniu ustawowo określonego poziomu. Tego typu rozwiązanie bez wątplenia stanowi przejaw realizacji przez ustawodawcę polityki o charakterze prorodzinnym⁵³.

Na stosunkowo wysokim poziomie w polskim systemie podatkowym zostały również ukształtowane **stawki podatkowe**, które w sposób realny decydują o sytuacji finansowej rodziny i rozmiarach jej obciążenia fiskalnego. Do interesujących konkluzji doprowadziła analiza zakresu pomocy finansowej rodzinom w Polsce, z której wynika, że: *niski poziom wsparcia finansowego oznacza, że nie wystarcza ono nawet na pokrycie zwiększonych obciążeń fiskalnych z tytułu podatków pośrednich ponoszonych przez rodziny z dziećmi – przeprowadzona symulacja pokazała, iż wysokość podatków pośrednich płaconych w cenach towarów i usług w przeliczeniu na jedną osobę w czteroosobowym gospodarstwie domowym jest wyższa niż kwota ulgi podatkowej na jedno dziecko*⁵⁴. Powyższe ustalenia, dotyczące rozwiązań prawnych przyjętych obecnie przez ustawodawcę, podają w wątpliwość prorodzinny charakter systemu podatkowego w Polsce, z uwagi na wysoki poziom obowiązujących stawek podatkowych i rzeczywisty poziom obciążenia fiskalnego rodzin. W zakresie kształtowania rozmiarów obciążenia finansowego ustawodawca uwzględnił tzw. czynnik rodzinny głównie na gruncie podatku od spadków i darowizn, gdzie wysokość stawek podatkowych uzależniona jest od zaliczenia podatników do poszczególnych grup podatkowych, przy czym stawki najniższe przewidziane zostały dla I grupy podatkowej, a stawki najwyższe dla III grupy podatkowej (art. 15 u.p.s.d.).

Podsumowanie

Nie ulega wątpliwości, że nadrzędnym celem wszystkich danin publicznych, a zwłaszcza podatków, jest cel fiskalny, rozumiany jako: *konieczność zgromadzenia odpowiedniej ilości środków pieniężnych na zaspokojenie wydatków pub-*

zaliczona do I grupy podatkowej; 2) 7276 zł – jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do II grupy podatkowej; 3) 4902 zł – jeżeli nabywcą jest osoba zaliczona do III grupy podatkowej.

⁵³ J. Głuchowski, P. Smoleń, *Klasyfikacja podatników na gruncie ustawy o podatku od spadków i darowizn*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2006, t. XVI, s. 323.

⁵⁴ P. Russel, *Obciążenia fiskalne rodzin w Polsce na tle państw UE*, „Studia BAS” 2016, nr 1(45), s. 113–133 (*Polityka wobec rodziny w Polsce*, red. J. Szymańczak).

licznych finansowanych zarówno z budżetu państwa, jak i z budżetów samorządu terytorialnego⁵⁵. Niemniej: władza ustawodawcza ma szeroką swobodę wyboru pomiędzy różnymi konstrukcjami zobowiązań podatkowych, w rozmaity sposób realizującymi politykę gospodarczą państwa, której konkretyzację stanowi przejawiająca się w treści tych regulacji polityka podatkowa. Ustawodawca jest uprawniony do stanowienia prawa odpowiadającego złożonym celom politycznym i gospodarczym⁵⁶. Realizację tej polityki, jak wykazano w niniejszym artykule, może stanowić przyjęcie rozwiązań prawnych, które wprost bądź pośrednio wpływają na sytuację finansową rodziny. Mowa tutaj zwłaszcza o wprowadzeniu przez ustawodawcę konstrukcji prawnych, uwzględniających sytuację rodzinną podatnika oraz takich rozwiązań, które mimo iż nie są adresowane bezpośrednio do rodziny, to jednak w sposób istotny wpływają na jej sytuację majątkową.

Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, dominacja w systemie podatkowym funkcji motywacyjnej, polegającej na kształtowaniu rozwiązań prawnych, które realizowałyby polityczny program państwa w różnych sferach (w tym w ramach polityki prorodzinnej), niesie ze sobą ryzyko stworzenia takiego zakresu odstępstw od obowiązków fiskalnych, że daniny publiczne utracą swój powszechny charakter, nierówno obciążając podmioty podobne⁵⁷. Zatem mimo że ustawodawca ma stosunkowo szeroką swobodę w możliwości formowania systemu podatkowego, w tym przyjmowaniu takich rozwiązań prawnych, które możemy określić mianem prorodzinnych, to istotne jest, by rozwiązania te nie straciły charakteru wyjątku od reguły, jaką jest powszechność opodatkowania. Postulat ten doznaje szczególnego znaczenia zwłaszcza wobec kształtowania zakresu wyłączeń, ulg i zwolnień podatkowych. Na przykładzie tzw. ulgi na dziecko można stwierdzić, że system preferencji podatkowych, dających się wyodrębnić z uwagi na kryterium prorodzinności, jest nader skomplikowany i często adresowany do tych grup podatników, dla których sytuacji majątkowej nie ma realnego znaczenia.

W związku z tym można by rozważyć gruntowną reformę systemu podatkowego, dla której punktem wyjścia byłoby stworzenie jednej uniwersalnej definicji rodziny i określenie jej zakresu podmiotowego, tak by była jednakowo rozumiana oraz stosowana na gruncie wszystkich ustaw podatkowych. Skonstruowanie wspólnej definicji jest zadaniem trudnym, aczkolwiek, jak starano się wykazać w treści niniejszego opracowania, możliwym do osiągnięcia i potrzebnym. Pod rozwagę poddaje się w tym zakresie zaproponowany jej kształt, tj. oparcie pojęcia rodziny na wyodrębnionej czterozakresowej strukturze,

⁵⁵ W. Wójtowicz, P. Smoleń, *Podatek dochodowy od osób fizycznych – prorodzinny czy neutralny?*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1999, s. 18.

⁵⁶ Wyrok TK z 12 stycznia 1995 r., sygn. akt K 12/95, OTK 1995, nr 3, poz. 15.

⁵⁷ A. Krzywoń, *Podatki i inne daniny publiczne, op. cit.*, s. 72.

uwzględniającej stopień bliskości i pokrewieństwa między poszczególnymi osobami do niej przynależnymi, które to czynniki determinowałyby rozmiar przyznanej preferencji podatkowej.

W kontekście opodatkowania dochodów rodziny i zaproponowanego podziału osiąganych przez podatników przysporzeń nie sposób nie wspomnieć również, że w doktrynie⁵⁸ postuluje się wyodrębnienie szczególnej kategorii przychodów w postaci przychodów z dysponowania majątkiem osobistym w celach nieinwestycyjnych. W myśl tego poglądu opodatkowaniu nie powinno podlegać zarządzanie majątkiem osobistym (rodzinnym, małżeńskim), jeśli nie jest dokonywane w celu osiągnięcia zysków z działalności inwestycyjnej, gospodarczej, ale w celu zaspokojenia racjonalnych z punktu widzenia cywilizacji potrzeb podatnika i jego rodziny. W świetle definicji działalności gospodarczej, w rozumieniu ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, niejednokrotnie powstają spory co do tego, czy konkretne aktywności ze strony podatnika można jeszcze uznać za zarząd majątkiem prywatnym, czy też należy przyjąć, że stanowią one już działalność gospodarczą.

Podsumowując niniejsze rozważania, należy również wskazać, że istotną propozycją co do opodatkowania dochodów rodziny, w tym dochodów związanych z gospodarowaniem jej majątkiem, mogłoby być właściwsze ukierunkowanie i zmodyfikowanie poszczególnych elementów konstrukcyjnych podatków, które decydują o rozmiarach obciążenia fiskalnego rodziny. Zasadne byłoby rozważenie propozycji wprowadzenia tzw. negatywnego podatku dochodowego⁵⁹. Przy czym należy mieć na względzie, że zastosowanie tego typu rozwiązania obarczone jest wieloma dodatkowymi warunkami i zastrzeżeniami, jakie należałoby poczynić. Przede wszystkim wprowadzenie tej instytucji do polskiego porządku prawnego mogło by mieć miejsce przy założeniu, że nie stanowiłoby dodatkowej formy pomocy społecznej, ale alternatywę dla dzisiejszego systemu zasiłków, rent socjalnych, płacy minimalnej itp. Nie ulega wątpliwości, że wprowadzenie tak istotnej zmiany powinno być poprzedzone wyliczeniami, prognozami i analizami finansowymi, ponieważ stanowiłoby rewolucję nie tylko w zakresie samego systemu podatkowego, ale systemu pomocy społecznej w ogóle. Rozwiązanie to polegałoby na zagwarantowaniu dopłat obywatelom, którzy osiągają dochód niższy niż określony jako kwota gwarantowanego dochodu, przy jednoczesnej likwidacji systemu wsparcia socjalnego.

Reasumując, należy stwierdzić, że opodatkowanie dochodów i majątku poszczególnych członków rodziny wymaga zmian. W tym zakresie można wy-

⁵⁸ J. Kulicki, *Reforma opodatkowania dochodów [w:] Dylematy reformy systemu podatkowego w Polsce*, red. H. Dzwonkowski, J. Kulicki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016, s. 350–356.

⁵⁹ W. Wójtowicz, P. Smoleń, *Podatek dochodowy od osób fizycznych, op. cit.*, s. 36.

obrazić sobie zarówno korektę istniejących rozwiązań, np. przez umożliwienie małżonkom opodatkowania dochodów łącznie z dziećmi na preferencyjnych warunkach, jak i wprowadzenie istotnych zmian systemowych, co pozostaje w gestii ustawodawcy.

Bibliografia

- Bartosiewicz A., Kubacki R., *PIT. Komentarz*, Wolters Kluwer, LEX, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587244473/457015/bartosiewicz-adam-kubacki-ryszard-pit-komentarz-wyd-v?cm=URELATIONS>.
- Chiny kończą z polityką jednego dziecka*, <http://www.newsweek.pl/swiat/polityka-jednego-dziecka-w-chinach-zakonczona-,artykuly,373096,1.html>.
- Etel L., *Reforma opodatkowania nieruchomości w Polsce*, Temida 2, Białystok 1998.
- Głuchowski J., Smoleń, *Klasyfikacja podatników na gruncie ustawy o podatku od spadków i darowizn*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2006, t. XVI.
- Gomułowicz A., *Polityka podatkowa w Polsce i przesłanki jej kształtowania*, „Monitor Podatkowy” 1996, nr 5.
- Grzejdziak A., *Prawo do wychowania w rodzinie* [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preiser, C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Huchla A., *Podstawa opodatkowania jako element konstrukcji podatku* [w:] *Stanowienie i stosowanie prawa podatkowego. Księga jubileuszowa Profesora Ryszarda Mastalskiego*, red. W. Miemiec, Oficyna Wydawnicza Unimex, Wrocław 2009.
- Jandy-Jendrońska K., *Kumulacja podatkowa jako instrument polityki podatkowej państwa*, „Przegląd Prawa i Administracji” 1972, nr 1.
- Krzywoń A., *Podatki i inne daniny publiczne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011.
- Kulicki J., *Otoczenie fiskalne rodziny w Polsce*, seria „Analizy BAS” nr 11, 2011, <http://www.bas.sejm.gov.pl/analizy.php>.
- Kulicki J., *Reforma opodatkowania dochodów* [w:] *Dylematy reformy systemu podatkowego w Polsce*, red. H. Dzwonkowski, J. Kulicki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.
- Morawski M., *Ulgi i zwolnienia w prawie podatkowym*, ODDK, Gdańsk 2003.
- Nykiel W., *Ulgi i zwolnienia w konstrukcji prawnej podatku*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2002.
- Poziom podatku dochodowego w Polsce średni na tle innych krajów UE, choć kwota wolna od podatku nadal najniższa*, raport PwC, 2016, <https://www.pwc.pl/pl/media/2016/2016-04-26-poziom-podatku-dochodowego-w-polsce-sredni-na-tle-innych-krajow-ue.html>.
- Preferencje podatkowe w Polsce*, Ministerstwo Finansów, 2016, www.finanse.mf.gov.pl.
- Prawo podatkowe*, red. P. Smoleń, W. Wójtowicz, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Russel P., *Obciążenia fiskalne rodzin w Polsce na tle państw UE*, „Studia BAS” 2016, nr 1(45) (*Polityka wobec rodziny w Polsce*, red. J. Szymańczak).

- Rządowa Rada Ludnościowa, *Sytuacja demograficzna Polski i założenia polityki ludnościowej w Polsce*, Raport 2004, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/bip/BIP_raport_RRL_2004.pdf.
- Smoleń P., *Pozycja rodziny w przepisach materialnej części ogólnego prawa podatkowego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2000, t. X, z. I.
- Smoleń P., *Ulgi uwzględniające sytuację rodzinną podatnika*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu” 2001, nr 1.
- Smoleń P., *Zmiany w podatku od spadków i darowizn [w:] Stanowienie i stosowanie prawa podatkowego. Księga jubileuszowa Profesora Ryszarda Mastalskiego*, red. W. Mie-miec, Oficyna Wydawnicza Unimex, Wrocław 2009.
- Świątek K., *Pozycja rodziny w polskim prawie podatkowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, druk sejmowy nr 591, <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/druk.xsp?nr=591>.
- Wolter A., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, PWN, Warszawa 1977.
- Wójtowicz W., Smoleń P., *Podatek dochodowy od osób fizycznych – prorodzinny czy neutralny?*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1999.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.
- Ustawa z 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług, t.j. Dz.U. 2017, poz. 1221.
- Ustawa z 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, t.j. Dz.U. 2017, poz. 1150.
- Ustawa z 12 listopada 2003 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 202, poz. 1956.
- Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, t.j. Dz.U. 2017, poz. 2343.
- Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz.U. 2017, poz. 682.
- Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, t.j. Dz.U. 2016, poz. 2032.
- Ustawa z 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, t.j. Dz.U. 2017, poz. 833.
- Ustawa z 29 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zmianie ustawy – Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. poz. 1926.
- Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, t.j. Dz.U. 2017, poz. 201.
- Ustawa z 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych, t.j. Dz.U. 2017, poz. 1150.

Orzecnictwo

- Wyrok TK z 12 stycznia 1995 r., sygn. akt K 12/95, OTK 1995, nr 3, poz. 15.
- Wyrok TK z 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2.
- Wyrok TK z 16 lipca 2007, sygn. akt SK 61/06, OTK-A ZU 2007, nr 7 poz. 77.